

MIJN LEVENSVERRHAAL

Mijn levensverhaal

Thérèse van Lisieux

Samengesteld door

Koen De Meester

Vertaald door

Pauline Kortekaas

CARMELITANA

Derde druk

© Uitgeverij Carmelitana, Gent (www.carmelitana.be)

ISBN: 978-949-243-40-74

Wettelijk Depot: D/2018/0770/10

NUR: 707

Foto's: Carmel de Lisieux, Reimond Hoornaert

Vormgeving en cover: Press Point.be, Kluisbergen

Druk: Tipoprint

WOORD VOORAF

door

Kardinaal Godfried Danneels

De heilige Thérèse van Lisieux intrigeert ons. Ze sterft op 24-jarige leeftijd, maar haar levensverhaal, de *Histoire d'une âme*, is een van de grote werken uit het christelijk erfgoed waarvan de lering en uitstraling zullen blijven voortduren. Ze werd uitgeroepen tot kerklerares – de jongste van allemaal – en deze kleine universele zus heeft een ontelbare menigte leerlingen en vrienden over de hele wereld.

Hoe is dat te verklaren? Zeker, in zijn eenvoud die wijsheid is, en juist door diezelfde eenvoud die het complexe en ingewikkelde tot het essentiële weet terug te brengen, spreidt haar *Levensverhaal* een onbetwistbare genialiteit ten toon. De auteur onthult er de intelligentie, geloofigheid, zuiverheid en volheid van een ziel die altijd aandachtig luistert naar wat de Geest te zeggen heeft.

Deze volheid spreekt vanzelf; het is de vrucht van een zeer grote liefde voor Christus. Thérèse heeft de Heer willen beminnen als haar “enige Liefde”, in Hem ieder menselijk wezen en heel de schepping beminnend. In het evangelie bestudeerde ze – zoals ze zegt – het “karakter” van Jezus en ze ontdekt hoeveel God van ons houdt, hoe Hij bemind wil worden en hoe Hij ons leert de anderen lief te hebben zoals Hij. De contemplatie van Christus modelleert haar hart naar dat van haar Meester. Thérèse wordt aldus boodschapper van de Vader, als een echte “dochter van de Kerk”. In feite is het deze liefde voor Christus waar haar *Levensverhaal* van overstroomt. De bron is een rivier geworden aan wiens oevers velen komen rusten.

Maar er is meer. Thérèse deelt drie gevoeligheden met haar lezer: ze is gerijpt in de smeltkroes van het lijden, ze is door de duisternis van het geloof gegaan en ze heeft haar zwakheid op intense wijze ervaren. De jonge heilige van Lisieux bekent dat ze geen dag zonder lijden is geweest: in haar ziel, in haar relaties en contacten, in haar lichaam. Naar

een dergelijk persoon luister je met respect, omdat diens woorden niet uit vrome naïviteit voortkomen.

Thérèse is een tijdgenoot van ons, omdat ze de beproeving van het geloof meegemaakt heeft, vooral in de laatste achttien maanden van haar leven. De Christus van Pasen is niet meer zichtbaar, we zullen Hem pas in de hemel weerzien. “Gelukkig zij die geloven zonder gezien te hebben”, zegt Jezus tegen Thomas, die in ieder van ons leeft (Joh 20,29). Maar in de nacht van de onzichtbaarheid en van de beangstigende vragen die haar realistische geest kwelden, vond Thérèse in de uniciteit van Jezus alle redenen tot geloof terug. Jezus was het licht dat door de “fakkel van het geloof” verspreid wordt, voldoende om haar schreden te verlichten, stap voor stap, “alleen voor vandaag”.

Thérèse staat ook dicht bij ons door haar zwakheid. Ze heeft ziekte gekend en psychische wonden waar ze pas na een lange periode van lijden van genezen werd. Haar hele leven lang zal ze van zichzelf zeggen dat ze “klein”, “zwak”, “onmachtig” is. Des te meer begreep ze hoe hoog het evangelisch ideaal is en hoe groot de schoonheid van God die de liefde van “heel ons hart, heel onze ziel en al onze krachten” (Mt 22,37) waardig is. Op eigen kracht voelde ze zich niet bij machte de liefde zó te realiseren en uit te stralen als ze zou willen.

En dan doet Thérèse haar grote copernicaanse ontdekking, die niets anders is dan een evangelische terugkeer naar de God van liefde “die ons het eerst heeft liefgehad” (1 Joh 4,10). Thérèse begrijpt dat God de zon is waaromheen heel haar leven draaien moet. Ze doorziet ten volle dat Christus “niet gekomen is om rechtvaardigen te roepen, maar zondaars” (Mt 9,13).

Thérèse heeft begrepen dat je, om lief te hebben en heilig te worden, je verenigen moet met “de liefde van God die in onze harten is uitgestort door de Geest die ons gegeven is” (Rom 5,5). Ze doorbreekt de vanzelfsprekendheden en algemeen heersende opvattingen ten aanzien van een heilige en de heiligheid. Ze zet de wereld op zijn kop, zoals wanneer een zandloper omgekeerd wordt en het zand in de tegenovergestelde richting begint te vloeien.

Je kunt niet jezelf heiligen, leert Thérèse ons. Je hoeft geen held te zijn. Een held heeft grote verdiensten, hij is sterk en moedig en stijgt tot een niveau van grote prestaties. Thérèse zegt ons: heiligheid ligt niet daarin. Het is mij niet gegeven mezelf te verwezenlijken door grote

wilsinspanningen en met spierkracht. Ik ben niet degene die, zoals een atleet, mezelf door middel van training en opoffering heiligen kan. Heiligheid is vooral *je laten doen*, je zonder reserve overgeven aan Degene die in ons werkt en handelt. Tot de heiligheid opgaan, is met de heilige Paulus zeggen: “Ikzelf leef niet meer, Christus leeft in mij. Mijn sterfelijk leven is een leven in het geloof in de Zoon van God, die mij heeft liefgehad en zichzelf heeft overgeleverd voor mij” (Gal 2,20).

De heilige van Lisieux leert ons dat het moeilijkste in ons leven dat *zich laten doen* is, totaal gericht te zijn op het vertrouwen dat God groter is dan onze inspanningen en dat Hij zelf in ons leven handelen wil. Dat is de heldhaftigheid van Thérèse van Lisieux. Ze zegt ons: laten we ons vertrouwen niet stellen op onze prestaties, onze talenten en krachtsinspanningen. “Zich laten doen” is groter en doeltreffender dan het “zelf doen”.

Na een periode van jansenisme die net aan het leven van Thérèse voorafgegaan is – de 18de en 19de eeuw – en waarin de heiligheid beschouwd werd als de vrucht van menselijke inspanning, heeft Thérèse zoals de heilige Paulus ontdekt dat we niet dankzij onze werken heilig worden, maar door het geloof in de gratuïte genade van Degene die in ons handelt. Paulus heeft dat moeten leren op de weg naar Damascus. Dat een jong meisje uit de 19de eeuw, na een lange periode van jansenisme, van binnenuit datzelfde ontdekt, dat is het wonder van Thérèse. En dat was de voornaamste reden waarom zij tot kerkklerares uitgeroepen moest worden.

Dit kleine meisje heeft het strenge godsbeeld van haar tijd omgeboogen tot dat van de barmhartige Vader. In een tijd waarin iedereen ervan overtuigd was dat je de goddelijke gunst *verdiene*n moest, heeft zij het ongehoorde aangedurfd: “met lege handen” voor God verschijnen. Ze heeft gezegd dat “je nooit te veel vertrouwen in de goede God kunt hebben”.

Haar edelmoedigheid is geenszins afgezwakt door haar ontdekking van het heiligmakend vertrouwen, maar komt voortaan voort uit een nieuw principe: uit God. Geworteld in het kinderlijk vertrouwen in God die Abba-Vader is, en verfijnd in een ontvankelijke houding tegenover Hem, wil Thérèse nu “in het hart van de Kerk” alles “uit liefde” doen, “van de kleinste dingen profiteren”. In haar zwakheid keert ze zich onophoudelijk naar de Bron van goddelijke liefde die in haar stroomt; daar kan ze zich herbronnen en nieuwe kracht en ijver putten.

Heilig worden volgens de “Kleine Weg” van Thérèse betekent niet dat de bloem in de knop afgesneden wordt, dat de edelmoedigheid zo getemperd wordt dat we lauw worden. Degene die op de “Kleine Weg” van Thérèse blijft, zwakt zijn ambities niet af, maar beleeft ze op een andere manier. Het zijn niet meer *mijn* ambities om heilig te worden, maar ik stel me open voor de ambitie die God heeft om van mij een grote heilige te maken.

En God maakt dan het hart van Thérèse bijzonder universeel. Ze bidt voor allen, zoals Jezus tijdens het Laatste Avondmaal. In de laatste achttien maanden van haar leven, als ze de nacht van geloof en fysieke uitputting doormaakt, wist ze zich gezeten aan de “tafel der bitterheid”, met alle lijdenden, ongelovigen en zondaars. In haar zo reine hart voelde zij de zwaarte van de onreinheid van de wereld. En ze hield van haar disgenoten. Met veel invoeling maakte ze de doodstrijd van de zondaar door. Maar ze hechtte zich aan Jezus. Dat is de reden waarom ze nooit opgehouden heeft lief te hebben.

Thérèse heeft aan God gevraagd “haar hemel door te mogen brengen met goed te doen op aarde”. Ze zal dit ook blijven doen door middel van haar *Levensverhaal*. Pater Koen De Meester heeft het gelukkige idee gehad ons deze courante editie te bezorgen, na eerst een nieuwe Franse kritische uitgave voltooid te hebben. Thérèse trekt met ons mee en zal ons leren ons open te stellen voor de aanwezigheid van Christus.

Bid voor ons, Thérèse, opdat we Christus mogen kennen zoals jij Hem gekend hebt en opdat we Hem in de concrete dingen van ons bestaan mogen liefhebben zoals jij Hem hebt liefgehad.

+ Godfried Kardinaal Danneels
Aartsbisschop van Mechelen-Brussel

DANKWOORD

Thérèse van Lisieux blijft op zeldzame wijze uitstralen in de christelijke spiritualiteit. Recente gebeurtenissen hebben dat opnieuw geïllustreerd: haar aanstelling tot kerklerares in 1997, de wereldtocht van haar reliekschrijn doorheen de vijf continenten...

Honderd jaar na het verschijnen van de *Histoire d'une âme* die haar zo vermaard heeft gemaakt, hebben we de wording van dit boek en de grote manuscripten waaruit het is samengesteld aan een langdurig onderzoek onderworpen. Verkeerde interpretaties moesten verlaten worden, een foute presentatie sinds de editie van François de Sainte-Marie (1956) rechtgezet. Dit resulteerde in een totaal herziene en onafhankelijke kritische editie, die in 1999 bij Carmel-Edit haar thuishaven vond: *Histoire d'une âme de sainte Thérèse de Lisieux selon la disposition originale des autographes nouvellement établie par Conrad De Meester*.

Op deze basis is de huidige Nederlandse vertaling gemaakt. Inleidingen en aantekeningen werden door ons voor deze meer courante editie aangepast. Twaalf thematische overzichten werden toegevoegd. Drs. Pauline Kortekaas, afgestudeerd in de Franse Taal- en Letterkunde te Leiden en Strasbourg, zorgde voor een gloednieuwe vertaling, waarvoor onze oprechte dank.

Evenzeer danken we Kardinaal Godfried Danneels voor het Woord vooraf; de karmelietessen van Lisieux die te allen tijde archieven en manuscripten van Thérèse voor ons openlegden; de karmelietessen van Moerzeke en de Vereniging Laurent-Elisabeth (Carmel-Edit) die beide edities mogelijk maakten; Raymond Zambelli, rector van de basiliek te Lisieux, en pater Bernard Bro voor hun onverdeelde aanmoediging bij de Franse editie; en *last but not least* het vertrouwde huis Drukkerij De Windroos te Beernem.

Koen De Meester,
karmeliet

Verklaring van afkortingen en tekens

- A = Manuscript **A**(gnes) - eerste autobiografisch manuscript.
G = Manuscript **G**(onzague) - tweede autobiografisch manuscript.
M = Manuscript **M**(arie) - aanvullend manuscript.
NEC = Nouvelle édition du Centenaire, Cerf-DDB.
NECMA = Nouvelle édition du Centenaire, Cerf-DDB: het volume *Manuscrits Autobiographiques*.
HA = *Histoire d'une âme*, de eerste editie van 1898.
HAC = de nieuwste kritische editie *Histoire d'une Ame selon la disposition originale des autographes*, Carmel-Edit, 1999.

Af en toe wordt ook verwezen naar de aantekeningen die moeder Agnes maakte in 1936 op haar *kopie van de HA*.

Afkortingen van de andere gebruikte geschriften van Thérèse:

- LT = Brieven van Thérèse.
PN = Gedichten.
RP = Toneelstukjes.
Pri = Gebeden.
DE = haar Laatste Gesprekken.

Andere tekens:

- = wijst op een verwijzing naar een bijbelboek, in de kantlijn aangeduid.
/ = geeft het begin aan van een folio, waarvan de nummering in de kantlijn aangeduid is.
r = recto (voorkant) van dit folio.
v = verso (achterkant) van dit folio.
* = Het sterretje bij een bepaald woord van Thérèse verwijst naar een thematisch overzicht (er zijn er twaalf), dat in een gekleurd kader in de tekst is ingelast.

ALGEMENE INLEIDING

Als we in een enkel woord de diepere ziel van Thérèse van Lisieux (1873-1897) en het geheim van haar weidse uitstraling zouden willen samenvatten, dan komt er een naam op: *Jesus*. Van Jezus, haar zon, verspreidt Thérèse het licht. Alles ligt daarin besloten.

Zonder voorbehoud stelt ze zich open voor de werkelijkheid van Hem die haar aantrekt, haar bewoont, fascineert en omvormt tot vurige boodschapper. “Profeet, leraar, missionaris”, er vibreren zoveel roepingen in haar¹.

Alles welbeschouwd had de karmelietes liever gezwegen om in stilte door liefde verteerd te worden en slechts apostolisch gebed te zijn “in het hart van de Kerk” (M 3v), zoals Maria in het Cenakel.

Toch heeft deze kerkleraar gesproken. Maar haar woord is haar als het ware ontstolen door de liefde en de gehoorzaamheid. Of beter nog, door Jezus zelf: “Jezus heeft mij doen aanvoelen dat ik door eenvoudig te gehoorzamen Hem aangenaam zou zijn” (A 2r).

Ze zal dus schrijven, zoals de priorin van het klooster het gevraagd heeft. Maar zonder het gebed te verwaarlozen. “Wat ik ga doen is dit éne: ik ga bezingen wat ik eeuwig moet blijven herhalen: de Barmhartigheden van de Heer!” (A 2r). De ware dynamiek van haar verhaal ligt niet in de gebeurtenissen die haar dagen hebben gevuld; het accent valt op de werking van Christus in haar leven, op de goddelijke barmhartigheid die als een gouden draad door het weefsel van haar bestaan loopt. Ze zal heilsgeschiedenis schrijven, haar persoonlijk heilsverhaal, “mijn *gedachten* over de genaden die de goede God mij heeft willen verlenen” (A 3r).

1. Zoals we straks uit zullen leggen, heeft de ontwikkeling die de theresiaanse studie de laatste jaren doorgemaakt heeft, ons ertoe gebracht de drie grote manuscripten van de *Histoire d'une âme* terug te plaatsen in hun exacte en authentieke volgorde. We verwijzen ernaar met nieuwe afkortingen, afgeleid van de namen van de drie personen tot wie de manuscripten gericht zijn: A(gnes), G(onzaga) en M(arie). (Ze beantwoorden respectievelijk aan de vroeger gebruikte verwijzingen A, C en B.) Het cijfer verwijst naar het folio van het manuscript, r(ecto) of v(erso). Het betreft hier M 3r.

Thérèse presenteert haar werk als “de geschiedenis van haar *ziel*”². Er zit inderdaad veel ziel in dit boek, veel van-ziel-tot-Ziel. Alles is er wederkerige blik, herlezing van al wat de Verrezenen heeft gedaan in haar verwond bestaan dat heel arm geweest zou zijn zonder deze Aanwezigheid waardoor het nu omgevormd is.

Daar komt het geheimvolle contact tot stand dat zoveel lezers geboeid heeft. Vanuit de blik van Thérèse op Degene die ons het eerst heeft liefgehad springt een vonk over: “En wat als ik mij nu ook onvoorwaardelijk openstellen zou voor deze Zon?” Bij het beluisteren van Thérèse groeit gaandeweg een fundamentele verstandhouding: de lezer erkent zijn eigen zwakheid, maar ook de hoop die ons in Jezus aangezegd is. Dit *Levensverhaal* is een boek dat hoop schenkt.

1. Manuscript A: het eerste autobiografisch manuscript, voor moeder Agnes

Laten we nu de wordingsgeschiedenis, structuur en juiste perspectieven bekijken van dit *Levensverhaal*. In deze Nederlandse courante editie is het echter niet mogelijk op elk ogenblik de bron aan te duiden van de vele details die onthuld zullen worden. Daarvoor verwijzen we de geïnteresseerde lezer naar onze nieuwe Franse kritische editie van de *Histoire d'une âme*, en naar enkele andere studies³.

Alles is begonnen op een avond aan het begin van 1895. Thérèse, die op 2 januari haar tweeëntwintigste verjaardag viert, haalt tijdens een

2. A 4r. Vandaar de titel *Histoire d'une âme*, die we hier vertalen door *Mijn Levensverhaal*.

3. Zie *Histoire d'une âme de sainte Thérèse de Lisieux selon la disposition originale des autographes nouvellement établie par Conrad De Meester*, Carmel-Edit (Kasteellaan 23, B-9220 Moerzeke), 1999, 368 blz. Naar deze editie wordt hier verwezen met de afkorting HAC (*Histoire d'une Ame*, Carmel-Edit). – Vele andere details over het ontstaan, de context en de historische perspectieven van de *Histoire d'une âme* zijn te vinden in de volgende studies, waarvoor ons intens onderzoek in de archieven van de karmel van Lisieux erg nuttig is geweest: C. De Meester, *De la cellule de Thérèse de Lisieux à l'atelier de l'imprimeur. Le tout début de l'Histoire d'une âme*, in *Thérèse et ses théologiens* (éd. J. Baudry), Editions du Carmel & Editions Saint-Paul, 1998, blz. 13-51; id., *La vraie place que la "Lettre à Marie du Sacré-Coeur" occupe dans l'Histoire d'une âme de sainte Thérèse de Lisieux*, in *Vie thérésienne*, nr. 156, oktober 1999, blz. 7-33; id., *Le "suprême témoignage" de soeur Geneviève invite à rétablir l'ordre original des manuscrits de l'Histoire d'une âme*, in *Vie thérésienne*, nr. 159, juli 2000, blz. 52-61.

gesprek met haar zussen Marie en moeder Agnes⁴ wat herinneringen uit haar kindertijd op. Marie dringt erop aan dat ze dat alles neer zou schrijven. Moeder Agnes, priorin van het klooster, aarzelt: memoires schrijven is in de karmel niet gebruikelijk. Uiteindelijk geeft ze toe. Ze vraagt Thérèse “het verhaal van haar leven” op papier te zetten en “zonder dwang op te schrijven wat haar in *gedachten* komt” (A 3r).

Het jaar 1895 is voor Thérèse een ideaal moment om te vertellen welke weg ze gegaan is. De jonge karmelietes is tot een zeldzame spirituele rijpheid gekomen en in menselijk opzicht beleeft ze een hoogtepunt van geluk en vrede. Onlangs heeft een flits van genade haar weg verlicht: tijdens de herfst van 1894 heeft ze met een overweldigende helderheid ingezien hoezeer God van haar houdt met de liefde van een vader en een moeder tegelijk, met “barmhartigheid” die de kleine mens zoekt, juist *omdat* hij klein is. Dat is haar *eurêka* geweest, het moment waarop haar “Kleine Weg” overtuigend open ging liggen voor haar. Voortaan vertrouwt ze haar droom van heiligheid volkomen toe aan de heiligende werking van Jezus alleen.

Van tijd tot tijd schrijft Thérèse nu verder aan haar *Levensverhaal*. Deze indringende meditatie draagt er sterk toe bij dat ze op 9 juni van datzelfde jaar 1895, op het hoogfeest van de heilige Drie-eenheid, “meer dan ooit begrijpt hoezeer Jezus bemind wil worden” (A 84r). Als antwoord geeft ze zich onvoorwaardelijk over aan het Vuur van de Barmhartige Liefde.

Eind 1895 is het manuscript af. Op 20 januari 1896, vooravond van het naamfeest van de priorin, overhandigt ze haar schrift.

2. Manuscript G: het tweede autobiografisch manuscript, voor moeder Marie van Gonzaga

Op 21 maart 1896 beëindigt moeder Agnes haar ambtstermijn als priorin. In haar plaats wordt Marie van Gonzaga gekozen. Moeder Agnes vindt nu tijd om op haar gemak het verhaal van Thérèse te lezen. Meer dan ooit is ze onder de indruk van wat ze in de diepte van Thérèses ziel ontdekt. Als de gezondheidstoestand van haar zus een jaar later op

4. Even de namen in herinnering brengen van Thérèses drie zussen in de karmel: Marie (zuster Marie van het heilig Hart); Pauline (zuster en nadat ze priorin geworden is moeder Agnes van Jezus); Céline (zuster Geneviève van het heilig Aanschijn). Haar vierde zus Léonie is ingetreden in de Orde van de visitandinnen.

onrustbarende wijze verslechtert, wordt het duidelijk dat de jonge karmelietes niet lang meer te leven heeft.

In deze omstandigheden trekt het manuscript van Thérèse opnieuw de volle aandacht. In de karmel bestond namelijk de gewoonte om na de dood van een zuster een min of meer uitvoerig *Overlijdensbericht* rond te sturen naar de kloosters van de Orde en wat vrienden. Daarin werd summier het leven van de overledene opgeroepen en de hoofdtrekken van haar spiritualiteit. In de geest van moeder Agnes gaat nu het idee rijpen van een meer uitgewerkte levensbeschrijving, die op wat grotere schaal verspreid kan worden. De boodschap van Thérèse is immers zo rijk. En heeft ze zelf niet, voor een stuk, het verhaal van haar geestelijke groei al gedaan?

Helaas heeft Thérèse in haar manuscript “de geschiedenis van haar religieuze leven heel erg ingekort” (A 84v). Moeder Agnes vraagt zich nu af of Thérèse haar verhaal niet zou kunnen vervolgen. Wel is daarvoor de toestemming van de priorin nodig. Moeder Marie van Gonzaga vindt het een goed idee en geeft Thérèse de opdracht haar “kleine Leven”, zoals moeder Agnes het noemt, te vervolgen.

Het gaat dus duidelijk om de “voortzetting van het kleine Leven⁵”. Het nieuwe manuscript G(onzaga) sluit direct op manuscript A(gnes) aan. Dat kunnen we al meteen lezen in de eerste woorden die Thérèse tot moeder Marie van Gonzaga richt: “Lieve moeder, u hebt me de wens uitgedrukt dat ik samen met u het *Bezingen van de Barmhartigheden van de Heer* [het centrale thema van het manuscript voor moeder Agnes, zie A 2r] voltooien zou. Die blijde melodie ben ik begonnen met uw lieve dochter Agnes van Jezus...” (G 1r). Thérèse “voltooit” wat “begonnen” was.

De twee manuscripten A(gnes) en G(onzaga) vormen dus in narratieve, intentionele en psychologische zin een eenheid. Dit moeten we blijven respecteren. In deze volgorde – manuscript A direct gevolgd door manuscript G – zijn ze ook gebruikt in de eerste uitgave van de

5. Dit is wat moeder Agnes letterlijk schrijft, tot tweemaal toe, in haar brief van 2 juni 1897 aan Thérèse, de avond voor deze haar schrijfwerk hervat. In diezelfde brief legt moeder Agnes uit wat haar bedoeling is met de komende publicatie: “Ik zal proberen om God te doen beminnen en dienen door middel van het vele licht (“*toutes les lumières*”) dat Hij je geschonken heeft en dat nooit zal uitdoven.” Achteraf gezien blijkt hoe profetisch de stappen en dit woord van moeder Agnes zijn geweest.

Histoire d'une âme, in 1898, en zo zal dat blijven in alle volgende edities tot na de dood van moeder Agnes in 1951.

Het boek van 1898 was bedoeld als een voorstelling van Thérèses leven en gedachte, en natuurlijk niet als een kritische en complete editie van haar autobiografie, waaruit echter wél overvloedig geput werd. Elke literaire pretentie en iedere zorg om volledig te zijn, waren Thérèse bij het schrijven vreemd. Toen het plan van een publicatie begon te rijpen, had Thérèse dan ook ingezien dat haar autobiografische schriften met oordeel gebruikt moesten worden. “Moeder”, zei ze hieromtrent aan haar zus, “alles wat u weg wilt strepen of toe wilt voegen in het schrift van mijn leven, het zal door mijzelf weggestreept of toegevoegd zijn⁶.”

3. Het aanvullend Manuscript M: de brief van Thérèse aan Marie van het heilig Hart

Bijna dertien maanden na de dood van Thérèse verschijnt dan eindelijk – op 20 oktober 1898 – het bewuste boek dat de onbekende karmelietes aan het grote publiek voorstelt. Het draagt haar religieuze naam als titel: *Soeur Thérèse de l'Enfant Jésus et de la Sainte Face*. Het heeft ook een ondertitel, waarin de drie delen waaruit het boek is opgebouwd, duidelijk aangeduid worden: *Histoire d'une âme écrite par elle-même, Lettres, Poésies*⁷.

De *Histoire d'une âme* is dus het eerste en eigenlijk biografische deel van het boek. De twee autobiografische manuscripten, waarvan de tekst aangevuld is door moeder Agnes en stylistisch verbeterd door haarzelf en door de norbertijn Godefroy Madelaine, revisor van het boek, vormen de basis van de eerste tien hoofdstukken. In het elfde hoofdstuk is een groot stuk opgenomen uit een lange, schitterende brief die Thérèse in september 1896 geschreven heeft aan haar zus Marie van het heilig Hart: dit is dan het derde grote manuscript – manuscript M(arie) – dat in de *Histoire d'une âme* gebruikt wordt.

6. Moeder Agnes zal de waarheid van dit mandaat op het zaligverklaringsproces van Thérèse onder ede bevestigen. Ook elders zegt ze herhaaldelijk dat Thérèse haar dit gezegd heeft. Op haar beurt bevestigt zuster Geneviève dat ze dit met eigen oren van Thérèse gehoord heeft. Zie HAC, blz. 39-41.

7. Geschiedenis van een ziel door haarzelf geschreven, Brieven, Gedichten.

Een twaalfde hoofdstuk brengt heel wat getuigenissen van medezusters over Thérèse en vertelt over haar ultieme lijden en dood. Steeds in het eerste deel van het boek vinden we in bijlage de tekst van haar *Offerrande aan de Barmhartige Liefde*, die dus nog wezenlijk tot de *Histoire d'une âme* behoort. Natuurlijk brengen wij in onderhavige editie de teksten van Thérèse in hun volledige en authentieke vorm.

Wat het aanvullend manuscript M betreft, zal de kroongetuige, zuster Marie van het heilig Hart, op het zaligverklaringsproces van Thérèse verklaren: “Tijdens haar laatste retraite (1896) vroeg ik haar om voor mij op schrift te stellen wat ik haar kleine leer noemde. En dat heeft ze gedaan. Bij het drukken van haar Levensverhaal zijn die bladzijden als een derde deel toegevoegd.”

“Toegevoegd” dus. En “als een derde deel”. Deze brief is natuurlijk een *autograaf*, d.w.z. een tekst geschreven door Thérèse, maar het is geen *auto-bio-grafisch* manuscript, neergeschreven vanuit een autobiografisch perspectief, met de bedoeling haar leven te vertellen. Deze antwoord-brief van september 1896 gaat over haar “kleine leer”, zoals we daarmee hoorden in het getuigenis van Marie; Thérèse vertrouwt haar de “geheimen van Jezus” (M 1r) toe. De brief is ook geenszins door Marie gevraagd als een vervolg van de autobiografie die Thérèse het jaar tevoren heeft opgesteld voor moeder Agnes⁸.

De toevoeging van dit manuscript M(arie), na het autobiografisch gedeelte, is een geniale inval geweest. Uitvoerig en intens ontvouwt Thérèse er haar spiritueel gedachtegoed. Geschreven tijdens de laatste retraite van haar leven is dit manuscript M(arie) als het ware haar geestelijk testament en haar theologische synthese. De lezer van haar *Levensverhaal* wordt met manuscript M, na een lange klim, nu naar een top gebracht zoals die zelden of nooit in de geschiedenis van de christelijke spiritualiteit is beschreven. Daarboven wacht hem het schitterend panorama van Gods Barmhartige Liefde. De ultieme stap die hem rest – als hij er de moed toe heeft – is zich helemaal aan die Liefde over te geven. Dat was de droom van Thérèse voor alle mensen en de vurige slotbede van haar brief aan Marie.

8. Vele belangrijke gebeurtenissen en feiten hebben sinds einde 1895 in Thérèses leven plaatsgegrepen: zij rept er met bijna geen woord over. Haar bedoeling is hier didactisch: ze wil haar “kleine leer” uitleggen aan Marie.

4. Een verkeerd spoor sinds 1956

Er is een tijd voor alles. Er was een tijd voor de eerste voorstelling aan het grote publiek, toen Thérèse nog onbekend was. Er kwam een tweede tijd, toen de heilige van Lisieux al wereldwijd vereerd was en het hoogst belangrijk werd om over haar volledige en authentieke teksten te kunnen beschikken, tot in de kleinste details.

In 1948 werden alle *Brieven* van Thérèse uitgegeven door André Combes. Na de dood van moeder Agnes in 1951 werd de kritische editie van de *Histoire d'une âme* toevertrouwd aan de Vlaamse karmeliet pater Gabriël De Vos, professor te Rome en vermaard specialist van de karmelitaanse spiritualiteit. Pater Gabriël overleed echter in 1953 en werd opgevolgd door de Franse karmeliet, pater François de Sainte-Marie (Liffort de Buffévent).

Bijgestaan door een groep medewerkers realiseerde pater François in 1956 de prestigieuze editie in facsimile van de drie grote manuscripten die in de *Histoire d'une âme* waren gebruikt: de twee autobiografische geschriften en de toegevoegde brief aan zuster Marie. In 1957 werden ze ook in typografische (dus gedrukte) vorm uitgegeven. Beide versies droegen de titel *Autobiografische geschriften*. Maar een dergelijke titel is net een stap te ver wat betreft de toegevoegde brief aan zuster Marie van het heilig Hart, die niet autobiografisch is⁹.

Naar aanleiding van het eeuwfeest van Thérèses dood (1997) en van de eerste publicatie van de *Histoire d'une âme* (1998), hebben wijzelf lange tijd op minutieuze wijze de wording en de problematiek van de *Histoire d'une âme* opnieuw onderzocht. We hadden daarbij volledige toegang tot de archieven van de karmel van Lisieux en hebben natuurlijk gebruik gemaakt van de grote vooruitgang die de kennis van Thérèse en haar geschriften geboekt heeft sinds de opzoekingen van een halve eeuw vroeger¹⁰.

Wat de zienswijze van pater François de Sainte-Marie betreft, zijn we op onoverkomelijke obstakels gestoten. De intellectuele eerlijkheid staat niet toe om er in stilte aan voorbij te gaan, zelfs al moet daarvoor

9. Zie hierboven, voetnoot 8. – Over de biografische gebeurtenissen sinds eind 1895 zal Thérèse wél spreken in 1897, in het tweede en laatste autobiografisch manuscript G(onzaga), dat bewust geschreven is als het directe vervolg van de autobiografie die ze voor moeder Agnes begonnen is.

10. Zie ook hoger, voetnoot 3.

een al zeer eerbiedwaardige traditie sinds 1956 opgegeven worden om terug te keren naar de eerste traditie van Thérèse en de karmelietessen van Lisieux sinds 1898. We moeten dus even blijven stilstaan bij de schaduwkanten van de editie van François de Sainte-Marie en van wie hem gevolgd zijn.

1. In de editie van François de Sainte-Marie is de eenheid van Thérèses autobiografisch verhaal verbroken.

2. De brief aan Marie van het heilig Hart wordt er uitgeroepen tot een “autobiografisch” geschrift: zo krijgen we opeens drie autobiografische manuscripten in plaats van twee.

3. Ingevoegd *tussen* de twee autobiografische manuscripten is de brief nu afgehaald van de derde plaats die hem oorspronkelijk was aangewezen in de *Histoire d'une âme* en wordt hij naar de tweede plaats verschoven; aldus wordt hij ten onrechte een manuscript “B” in de alfabetische ordening die doorgevoerd werd.

4. In het tweede autobiografisch geschrift, manuscript G(onzaga), treffen we allerlei essentiële gegevens uit het itinerarium van de heilige van vóór de brief aan Marie. Het is van wezenlijk belang die biografische elementen goed te kennen om de brief aan Marie in zijn vitale werkelijkheid en diepte te kunnen begrijpen. Daarom moet manuscript G(onzaga) vóór manuscript M(arie) komen, zoals dat in de *Histoire d'une âme* het geval was. In de volgorde die François de Sainte-Marie invoerde wordt de kennis van Thérèses itinerarium verduisterd. We staan er dadelijk nog even bij stil.

In een kritische uitgave van de autobiografische manuscripten dringt het respect zich op voor wat Thérèse zelf gedaan heeft bij het schrijven. We mogen niet op eigen houtje de volgorde veranderen die door het redactioneel werk van de auteur tot stand is gebracht. De eenheid van beide autobiografische manuscripten werd door Thérèse zelf geschapen en haar zussen hebben die altijd geëerbiedigd.

Hoe verbazingwekkend is daarom de omkering in de volgorde die François de Sainte-Marie heeft doorgevoerd en waarvan hij in zijn prestigieuze editie van 1956 nergens ook maar de minste uitleg of rechtvaardiging heeft gegeven. De lezer stelt gewoon vast “dat het zo is”.

Deze beslissing is niet goed geweest. Ook al werd de brief aan Marie van het heilig Hart chronologisch geschreven vóór het tweede deel van de autobiografie, hij is van een heel andere aard en bedoeling dan auto-

biografisch. Thérèse wou er haar “kleine leer” in uitleggen en in die zin werd hij later op de derde plaats in de *Histoire d'une âme* “toegevoegd”. Hadden Thérèse en haar gesprekspartners het nuttig geoordeeld het autobiografisch verhaal te onderbreken om er de tekst van die brief *tussen* te schuiven, dan zouden zij dat zélf wel gedaan hebben. Dit is echter niet het geval geweest.

Het is overigens essentieel om éerst manuscript G(onzaga) te lezen wil men manuscript M(arie) in zijn existentiële situatie begrijpen. Manuscript G verhaalt voor het eerst allerlei belangrijke gebeurtenissen van vóór manuscript M van september 1896; het is noodzakelijk ze vooraf te kennen. Zoals bv. Thérèses ontdekking van haar “Kleine Weg” in de herfst van 1894 (zie G 2v-3r), waar manuscript M(arie) de fundamentele commentaar op is. Of hoe ze gevraagd wordt om te bidden voor de missionarissen Bellière en Roulland (zie G 31v-33r), wat in haar het apostolische vuur fel aangewakkerd heeft, iets waarover manuscript M(arie) op weergaloze wijze spreekt. Of nog: in manuscript G(onzaga) vertelt ze hoe haar eerste bloedspuwingen van Goede Vrijdag 1896 haar nakende dood aankondigden (G 4v-5r); dat moet de lezer van manuscript M(arie) weten, wil hij het klimaat vatten van totale ontcheiting en van algeheel vertrouwen waarin Thérèse leeft. En ten slotte, de verschrikkelijke geloofsbeproeving waar Thérèse sinds Pasen 1896 doorheen gaat (zie G 5v-7v); wie dit niet gelezen heeft, kan onmogelijk de duisternis inschatten waarin Thérèse zich bevindt in de periode waarin ze het manuscript M(arie) schrijft, noch haar aangrijpende geloofstrouw. Juist in deze geloofsnacht zal Thérèse haar roeping ontdekken “in het hart van de Kerk” (M 3v).

Evenzovele redenen waarom de karmelietessen in hun publicatie spontaan de oorspronkelijke eenheid van de autobiografie bewaard hebben, alvorens de brief aan Marie van het heilig Hart af te drukken¹¹.

5. Terug naar de authentieke traditie

Bij gelegenheid van het eerste eeuwfeest van de *Histoire d'une âme* hebben we een geheel nieuwe kritische editie gepubliceerd. De tekst van Thérèse werd nog eens zorgvuldig onderzocht op de autografen zelf. Alle inleidingen en voetnoten zijn nieuw. Wat de volgorde der

11. Uit archiefstukken weten we dat pater Gabriël De Vos, als eerste aangezocht om de authentieke geschriften van de *Histoire d'une âme* uit te geven, manuscript M(arie) terecht op de derde plaats wilde bewaren. Zijn dood heeft dit verhinderd. Zie HAC, blz. 48.

manuscripten betreft, hebben we ons logischerwijs gehouden aan wat zich vanuit de analyse van de teksten en de historische gegevens opdringt en de zienswijze weerspiegelt van Thérèse en haar zussen¹². De brief aan Marie van het heilig Hart heeft dus opnieuw zijn legitieme derde plaats ingenomen. Hij kon daarom niet langer meer een “B” genoemd worden, terwijl het tweede autobiografisch manuscript voor Marie van Gonzaga ook geen “C” meer kon heten. De drie grote manuscripten worden voortaan aangeduid met de beginletter van de naam van de geadresseerde: A(gnes), G(onzaga) en M(arie).

De kritische editie vormt de basis van deze courante editie. Elk van de drie manuscripten wordt voorafgegaan door een korte inleiding. Aan het eind van het boek zijn er vijf bijlagen te vinden: enkele facsimile's van Thérèses handschrift, de dagorde van de karmel van Lisieux, de stamboom van de familie Martin, een chronologie en ten slotte de index van de twaalf thematische overzichten die, in een speciaal gekleurd kader, gespreid over het boek te vinden zijn. Want nu Thérèse tot kerkleraar is uitgeroepen, is het interessant op een wat meer gestructureerde manier haar gedachte te kennen over bepaalde grote thema's.

Wat Thérèse zelf onderstreept heeft of schuin geschreven, drukken we in *cursiefletter* af. Was er een dubbele beklemtoning, dan staat de tekst in KLEIN KAPITAAL. Was het een driedubbele streep of het equivalent daarvan, dan staat de tekst in HOOFDLETTERS. Het rondje ° verwijst naar een Schriftreferentie in de kantlijn. De nummering van de folio's van de manuscripten van Thérèse worden eveneens in de kantlijn gegeven; het teken / duidt dan het begin van een folio, r(ecto) of v(erso) aan. Voor het gemak van de lezing werd de tekst ingedeeld in hoofdstukken zoals dit ook gebeurde in de oorspronkelijke *Histoire d'une âme*; de titels zijn van ons.

Her en der worden de foto's afgedrukt van de personen die in de tekst ter sprake komen; het zijn objectieve historische documenten. Daarnaast zijn er acht bladzijden buitentekstfoto's.

6. Actualiteit

Laten we het tot slot hebben over enkele aspecten van Thérèses blijvende actualiteit.

12. Zienswijze die zij trouw gebleven zijn tot aan hun dood. Zie onze studie *Le "suprême témoignage"* ..., aangehaald in voetnoot 3.